

SZEBENYI PÉTERNÉ-NYIRKOS TIBOR: A SZEMÉLYISÉGGÖZPONTÚ VILÁGNÉZETI NEVELÉS MÓDSZEREI

Szebenyi Péterné és Nyirkos Tibor könyve rég várt segítséget jelent a gyakorló pedagógusok számára. A világnézetű nevelés még napjainkban is a nevelés gyakorlatának és elméletének ingoványos talaja. Ezt a nagyfokú bizonytalanságot megkísérelik megszüntetni a szerzők új koncepciójuk felvázolásával.

A munka két alapvető szerkezeti egységből áll; az első rész tömören vázolja a személyiség világnézetű nevelésének elméleti kérdéseit, a második – amely a munka nagyobbik részét foglalja magában – a módszertan. A felvetett kérdéseket három szinten közelítik meg: 1. „az elnevelés filozófiai szintjén” – a mű első részében szerepel – 2. „középfokú elméleti, metodikai szinten” és 3. „gyakorlati, módszertani síkon”. A két utóbbi szint, főleg a második részben kap helyet.

A szerzők munkájuk elméleti talapzataként bemutatják koncepciójuk középpontját alkotó, a címben is jelölt „személyiségközpontú”-ság ismérveit, s ezzel a világnézetű megközelítéssel mintegy rést ütve a tradicionális pedagógia konzervatív burkán. Gyorsan rohanó világunkban mindig nagy gondot jelent, hogy a tudományból milyen ismereteket közöljünk a felnövekvő nemzedékkel? Ezért az egyes iskolatípusok reformterekvéseik során mindig újra méri azokat az ismereteket, melyeket a gyerekekkel meg kell tanítani. A szerzők koncepciójának lényege: meg kell fordítani a hangsúlyt! A tananyag helyett a személyiséget kell középpontba állítani, így a nevelés komplex folyamatában a tananyag megtanítása nem cél, hanem eszköz a tanuló személyiségének formálásában. Ebben az értelemben a személyiségközpontúság nem jelent individualizációt, sem elvont egyén megragadását, hanem a történelmi-társadalmi meghatározottságú csoportok, kollektívák tagjának középpontba állítását. Ennek megfelelően a komplex pedagógiai tevékenység célja a „világnézetileg tudatos, autonóm személyiség” kialakítása.

E szemlélet tükrében a világnézetű nevelés megvalósítása is újra fogalmazódik, mintegy választ adva egy sor olyan megoldatlan kérdésre, amely a nevelés gyakorlatában sok pedagógust látszateredmények felmutatására készített. A „világnézetű nevelés”, mint a nevelőmunka, igen fontos, de a gyakorlatban alacsony hatékonysággal megvalósuló területe, az egyes iskolatípusokkal eltérő, világnézetű tartalmú ismeretek együttesét tartalmazza oly módon, hogy a tanulók, életkori sajátosságuknak megfelelő módon és

mennyiségben sajátítják el azokat. A szerzők a világnézetű nevelést nem úgy tekintik, mint a nevelés egyik részterületét, hanem mint a személyiségfejlesztés egyik dimenzióját. Így a személyiség világnézetű fejlődését, mint egymásra épülő, egyre gazdagodó személyiségfejlődést, mutatják be. Eszerint, a kisgyermek a számára ismeretlen világban fokozatosan kialakítja emberközponitű *világképét*, amelynek kialakulásában a fantázia és az érzelm igen nagy szerepet játszik. A gyermeki világkép az iskolás évek során – a környezet egyre racionálisabb megismerésével – fokozatosan *világsszemléletté* alakul. A tudatos *világnézet* kialakulásának feltételei – szerzők véleménye szerint – a 16–18 éves korban alakul ki. Ennek nélkülözhetetlen feltétele a rendszerszerű gondolkodás kialakulása. A személyiség világnézetének kialakulása nem jelenti a világkép és a világsszemlélet megszűnését, mindkettő sajátos funkciót lát el az egyén életében. A szerzők tömör megfogalmazásában: „Az így felépülő rendszer tehát hármas tagoltságú: a világkép adja a világnézet érzékletes anyagát, a világsszemlélet általánosítja és megszüri a konkrét tapasztalatokat, a világnézet pedig a világsszemlélet által kialakított struktúrákat összeveti, elemzi, válogatja és rendszerbe szervezi.”

A szerzők a könyv első részében felvázolt elméleti koncepciót igen széles kutatási és kísérleti anyagon nyugvó módszertani tényekkel támasztják alá, megadva annak lehetőségét és irányát, hogy a gyakorló nevelők munkájukban felhasználhassák. A módszertani rész ugyanazzal a tiszta logikával építkezik, mint az elméleti kérdésekkel foglalkozó fejezet.

A módszertan az egyén környezettel való kapcsolatának sokoldalú bemutatásával indul: „A mindennapi tapasztalattól a fogalomalkotásig elvezető módszerek” – címmel. A fejezet bemutatja a mindennapi tudat szerkezetét, és az egyén világnézetében elfoglalt helyét, mely szerint a mindennapi tudat összegyűjti a tudományos gondolkodás anyagának egy részét, megalapozva annak továbbfejlesztését. Ezért a mindennapi tudat megfelelő alakulását igyekezzük biztosítani a tanulók számára. Ehhez, – amit a szerzők kísérletük során „széleskörű indukciós bázis biztosításának”-nak neveztek –, interjúk, riportok készíttetését, közvéleménykutatás módszereit javasolják akutális, élő példákkal, elemzési minták ismertetésével. A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy tudatos, rendszerszerű világnézet nem jöhet létre megfelelő fogalmi bázis kialakulása nélkül. Ezért káros az általános iskolásoknak olyan magas absztrakciós szintű, bár világnézetileg fontos fogalmakat közvetíteni, amelyek meghaladják szellemi érettségüket, mert

ezek még „üres” fogalmak a tanulók számára. A középiskolások esetében – a szerzők tapasztalata szerint – a másik irányú végtel hibája a jellemző: a középiskolás tanulók már rendelkeznek megfelelő értelmi fejlettségi szinttel, amelyvel magasabb absztrakciós szintű fogalmakat feldolgoznak, ennek ellenére ezeket a fogalmakat megkerülik, így egy „ideológiai vákuum” alakul ki, amely lehetetlenné teszi a fiatalok világnézeti-erkölcsi fejlődését.

A személyiségközpontú világnézeti nevelés megvalósításának szervező része a tanulók aktivitása a nevelés teljes folyamatában. Ezért a következő: „A tanuló fogékonnyá tétele saját erkölcsi és világnézete kialakításában” – című fejezetben a szerzők különös gondot fordítanak a környezet iránti nyitottság, az érdeklődés, az empátia és a fantázia fejlesztésére – ezek lehetőségét és nehézségét példákkal illusztrálva. Erdemes elgondolkodnunk azon is, hogy a tanulók időszemlélete – a jelen és a múlt ténszerűsége alapozott tananyag miatt – eltolódott a múlt felé. Ennek az a világnézeti szempontból hátrányos következménye, hogy nem tud kialakulni megfelelő jövőtudat, amely a jelent különböző utakon viszi a jövő felé.

A szerzők külön fejezetet szentelnek a „világnézet mint tudatos tartalmi rendszer” kialakításának. A rendszer fogalmát sokáig a zárt-sággal, merevséggel azonosították, így mint a nevelés egészétől idegent, elutasították. A világnézet nyitott, állandóan változó rendszer, a személyiségfejlődésben kialakulását bizonyos struktúrák létrejötte előzi meg. A világnézeti, erkölcsi struktúrák, egyben értékstruktúrák is, amelyek rangsorba szerveződve, megadják a személyiség irányultságát. Sajnos, az utóbbi időben iskolánk elhanyagolt területe a rendszeralkotó képesség, a rendszerben gondolkodás kialakítása, pedig ennélkül nem jöhet létre világnézeti tudatos, autonóm személyiség.

A személyiség környezettel való viszonya és belső feltételeinek vizsgálata után a *tevékenység* problémájára kerül sor: „A tanulók erkölcsi, világnézeti alakulása tevékenységtípusaik tükrében” – címmel. A szerzők elkülönítik az egyes tevékenységtípusokat; és azok személyiségfejlesztő hatását külön-külön vizsgálják. Állást foglalnak egyes fogalmak tartalmi meghatározása mellett – pl. művelődés, megismerés, tanulás stb. – amelyek a hétköznapi szóhasználatban összemossónak, szaktudományos meghatározásuk vitatott. Érdekes és elgondolkodtató a munka és a munkaszerű tevékenység megkülönböztetése egymástól, mivel a szerzők véleménye szerint a két fogalom egybeolvadásának az a következménye, hogy a munka kiszorul a nevelés köréből, helyét a munkaszerű tevékenység foglalja el. Ez azért jelent veszélyt, mert így a tanuló nem fogja tudni megítélni a társadalmi termelés problémáit, nem tud valósan felkészülni pályaválasztására, saját jövőjének megtervezésére. A szerzők széleskörű ismeretanyaggal és nagy pedagógiai

tapasztalattal járnak körül a munkára nevelés néhez terepét, a közéleti tevékenység formáit, a különféle tevékenységtípusok speciális vonásait, ezek irányítását, segítségét az oktató-nevelő munkában, és a mozgalmi életben való megvalósításukat.

Az egyén személyiségének alakulása természetesen nem fejeződik be az iskolai neveléssel. Ezért a nevelőnek egyik feladata, hogy felkészítse a tanulót az önfejlesztésre, amely a személyiség és a környezet kölcsönhatásában, a személyiség pozitív irányú önalakítására teszi a hangsúlyt.

A könyv íróinak széleskörű felmérés, kísérletező munkája, főleg a középiskola különféle típusait érintette, ezért érthető, hogy következtetések is erre a korosztályra érvényesek. Ennek ellenére az általános iskolában éppúgy ajánlható a pedagógusok számára, hiszen olyan személyiségfejlesztési modellel vázol fel, amelynek ismerete a világnézeti nevelés megvalósításához nélkülözhetetlen. A munka elméleti és gyakorlati sokrétűsége és általánosságja a felsőoktatásban oktató pedagógusok számára is eredményesen felhasználható.

A szerzők külön érdeme, hogy magas szintű felkészültségük nem ragadta el őket a „magas tudomány” régióiba, hanem közérthetően írták le mondanivalójukat. A könyv nem akar többnek látszani, mint amit célként maga elé tűzött: – elméleti, módszertani segítséget adni a világnézeti nevelés gyakorlatához –, s mégis több annál, mert valóságismeretével, pedagógiai optimizmusával nem csak ismeretet közöl a pedagógusok számára, hanem feltétlenül tevékenységre serkent.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1986.

DR. SZÖLLÖSI ERZSÉBET

Báthory Zoltán

TANÍTÁS ÉS TANULÁS

Jelentős eseménye pedagógiai könyvkiadásunknak Báthory Zoltán könyve. Szemléletének újszerűsége odafigyelésre készít minden olvasót. Az a magasság, ahonnan átlátja a tanítás-tanulás problémakörét, ahonnan szintetizálja a hazai és nemzetközi irodalom mondandóját a témával kapcsolatban, az csak kevesek számára adatott meg az elmúlt években. S mindez úgy teszi, hogy a saját maga kovácsolta rendszerének, nézőpontjának helyességéről igyekszik meggyőzni bennünket, olvasókat, érdeklődő kutatókat, gyakorló pedagógusokat.

S mindez annak érdekében teszi – többek között –, hogy minél több vidámság és felszabadult öröm legyen az iskolában a tanulás során. A hét fejezetet bevezető gondolatok után először a tanítás-tanulás egy rendszerelméleti modelljét mutatja be: „*Tanításelméletek*” címmel